УДК 930(476)

Костянтин Івангородський[*]

СУЧАСНА БІЛОРУСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРІОГРАФІЯ У СПРИЙНЯТТІ ІСТОРИКІВ З БІЛОРУСІ[**]

У статті досліджено погляди білоруських істориків, присвячені аналізу сучасної білоруської національної історіографії. Основна увага звертається на негативні явища, властиві білоруській національній історичній науці на сучасному етапі. Окреслено перспективи розвитку білоруської історичної науки.

Ключові слова: *білоруська національна історіографія, національна історія, історіограф, історик, методологія*

Сучасна українська історіографія цілком природно найбільше уваги приділяє аналізу проблем, пов'язаних із власною національною історією. Тим не менше, назагал дивним є те, що за майже чверть століття свого незалежного існування вона так і не спромоглася, бодай у загальному контексті, охарактеризувати історіографічний процес, який відбувається не просто в географічно сусідній країні, а в «етногенетично спорідненій» із українцями спільноті – білорусів. Саме це спонукало нас зосередитись на тому, якою ж є сьогодні білоруська національна історіографія. Крім суто науково-пізнавального інтересу, порушена проблематика, на наше переконання, може багато в чому

---

[*] *Івангородський Костянтин Васильович* – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та етнології України Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

[**] Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці ДФФД за конкурсним проектом № Ф67/8-2015: «Спільна історія України та Білорусі в сучасній колективній пам'яті обох народів: компаративний аналіз».

як компаративна опція прислужитися й для самоаналізу власне сучасної української історичної науки, оскільки дозволяє останній визначити в тому числі й динаміку особистого поступу, й новітні больові точки, й причини «хвороби росту», й можливі перспективи фахової трансформації, й, безсумнівно, багато іншого. Відсутність же відповідної літератури в Україні, змушує нас зосередитись передусім на самоаналізі білоруських науковців, думки яких щодо власної сучасної історіографії мають поліфонічне звучання, а подекуди й доволі різке забарвлення.

Як би це не було прикро, але на всьому пострадянському просторі «нові» національні історіографії практично припинили звертати увагу на розвиток і проблеми історичної науки сусідніх країн. Тому дотепер, скажімо в «позабілоруському» контексті, мало хто з професійних істориків обізнаний зі становищем сучасної білоруської історіографії, а відтак, має про неї доволі приблизне уявлення. Позаяк саме в Білорусі на початковому етапі її незалежного існування «національна» історіографія зазнала чи не найдраматичніших трансформацій, пройшовши за досить короткий проміжок часу (менше десяти років) шлях від натхненної «націоналізації» історії до реінсталяції історичної науки у статусі ідеологічної «прислужниці» державного режиму та не менш дивовижної реанімації радянської моделі історіописання. Хоча багатьом сучасникам зрозуміло, що це стало можливим тільки за політичної позиції, котру обрав перший (і досі останній) білоруський президент А. Лукашенко, обійнявши цю посаду в уже далекому 1994 р. Однак до цього моменту події в білоруській історіографії розвивалися в кардинально протилежному напрямі, що зумовило її нинішній дихотомічний стан і значну кількість суто технологічних проблем.

Коли наприкінці 1980-х рр. стало очевидно, що СРСР приречений на радикальне реформування, в Білорусі так само активізувалися місцеві, патріотично налаштовані історики. Як і в усьому Союзі, тут історія так само стала одним із найголовніших предметів тогочасних політичних дискусій і осередком національного смислотворення. Відтак, історія сама по суті диктувала необхідність перегляду національної пам’яті та вироблення нового історичного канону[1] (принаймні, в Україні

впродовж 1990-х рр. відбулося саме це). Тобто, розпочалося широкомасштабне «переосмислення» історії. Як відбувалася ця трансформація та як її сприйняли сучасники потребує сьогодні також осмислення в межах професійної історіографії. Усвідомлюють назрілу «потребу в розмові щодо професійних хвороб і клопотів» і сучасні білоруські фахівці.

Так, Г. Сагановіч з цього приводу зауважив: «Хоч в офіційних доповідях і публікаціях, як спеціальних, так і принагідних, ситуація у сучасній історіографії Білорусі оцінюється, як не дивно, позитивно, у кожного, хто сам належить до співтовариства академічних істориків, бачить усе зсередини та порівнює, вона не може не викликати занепокоєння»[2]. Крім ознак загальної кризи історичної науки у світі, організаційно-структурних недоліків її білоруського варіанту, на думку мінського історика, основна специфіка сучасної білоруської історіографії насамперед зумовлена політичною ситуацією в країні. Причому «найбільший клопіт пов'язаний з такою сферою, як взаємини вченого та влади (держави), від яких багато в чому залежить і наукове сумління історика»[3].

Події початку 1990-х рр. помітно актуалізували проблему наукового історичного осмислення розвитку білоруської нації, білоруської ідентичності та білоруської державності. За умов нового етапу національного відродження та зростання національної свідомості білорусів закономірним стало й зростання уваги і з боку вчених, і з боку широкої громадськості до національної історичної думки. Дослідники відзначали доволі складну ситуацію у цій сфері, справедливо наголошуючи на примусовому насадженні за попередні десятиліття у царині білоруської історіографії марксистсько-ленінсько-сталінської методології, сполученої з модернізованою російською «великодержавницькою концепцією» історії.

Одним із перших окреслену ситуацію препарував тогочасний заступник директора Інституту історії Академії наук Білорусі М. Біч, зауваживши, що цей радянський «методологічний гібрид» цілком відповідав установкам ідеологів КПРС–КПБ щодо злиття мов, народів і встановлення у СРСР російськомовного, вихованого в комуністично-імперському дусі «совєтського

народу» як нової історичної спільноти людей. Водночас історик наголосив: «Національні історичні цінності й орієнтири були цілком викинуті з вітчизняної історії. Груба фальсифікація історії нашого (білоруського. – *К.І.*) народу, разом із русифікацією системи народної освіти, фактичною ліквідацією національної школи, призвели до втрати кількома поколіннями білорусів національної історичної пам'яті та самосвідомості, сприяючи надзвичайно широкому розповсюдженню в Білорусі національного нігілізму»[4].

Загалом у першій половині 1990-х рр. білоруська національна історіографія зробила істотний крок на шляху подолання спадщини радянської ідеології та методології історії, зокрема, впевнено зникала, нав'язана за радянської доби, «периферійність» білоруської минувшини. На переконання А. Смалянчука, внаслідок цього процесу, Білорусь чи не вперше стала «самостійним об'єктом історичних досліджень». При цьому широко ставилася проблема власної відповідальності за власну історичну долю. Одночасно науковці прагнули створити цілісну картину минулого, підкреслювали історичний континуїтет у розвитку білоруської державності та формуванні білоруської нації[5]. Своєю чергою Г. Сагановіч вважає, що за кількістю виданої літератури та збагаченням її тематики, 1992–1994 рр. «можна вважати своєрідним ренесансом білоруської гуманітаристики»[6].

Досить швидко щоправда з'ясувалося, що білоруські історики практично не мали матеріалів, які дозволяли швидко переорієнтувати вже незалежну білоруську історіографію на «національні» рейки. Відтак, якість пропонованої ними літератури, залишала бажати кращого. Цим зокрема можна пояснити й надзвичайну популярність на початку 1990-х рр. у Білорусі синтетичних історичних праць письменника М. Єрмаловіча (1921–2000), що відрізнялися «виразно патріотичною позицією»[7]. Щоправда як скрушно підсумував А. Кравцевич, «тепер нам доводиться виправляти помилки Миколи Івановича, аби обґрунтувати національну міфологію на справжньому науковому фундаменті»[8]. Поряд із цим, варто відзначити й активність багатьох тогочасних білоруських істориків відносно

написання та запровадження в освітню систему нових, національно орієнтованих підручників з історії Білорусі, які, на жаль, прослужили лише кілька років.

Справжнім проривом білоруської історіографії стала й запропонована 1993 р., згадуваним уже вище М. Бічем, «національна концепція історії Білорусі», представлена та опублікована в проекті – «Аб нацыянальнай канцэпцыі гісторыі і гістарычнай адукацыі». Зокрема вона передбачала так звані «три Д»: департизацію, дебільшовизацію та деідеологізацію історіографії. Історик наголосив, що особливістю останньої (на той момент) було панування двох антибілоруських концепцій – великоросійської та великопольської, котрі, врешті-решт, зводилися до заперечення самого факту існування білоруського етносу, його мови, культури та визнання Білорусі частиною Польщі чи Росії, а білорусів – гілкою, відповідно, польського чи російського «племені». Тому, на думку М. Біча, «за таких умов, першочерговим завданням білоруських істориків як у галузі досліджень, так і в розвитку історичної освіти є відродження національної концепції історії Білорусі», становлення якої «нерозривно пов'язане із зародженням і розвитком національної ідеї та національного руху»[9].

У першій половині 1990-х рр. більшість істориків дотримувалася в дослідженнях саме такого напряму, надаючи пріоритет (у тому числі й у навчальній літературі) національній прихильності, тобто робилися спроби закласти в якості основного критерію історичних знань етнонаціональний фактор. Згідно спостережень тогочасного директора білоруського Інституту історії М. Сташкевича, насамперед «у підручниках першої половини 90-х років, як і в історичних дослідженнях, Росія виступала в ролі агресивного, егоїстичного сусіда, який нав'язав свій лад і образ життя», «Білорусь набула статусу колонії, а радянсько-партійний апарат розглядався як колоніальна адміністрація, що обслуговувала інтереси окупаційного режиму»[10].

Таким чином, білоруська історіографія першої половини 1990-х рр. (як і решта пострадянських її «сестер») була охоплена в першу чергу романтичним образом минувшини «власної» нації, хоча й переобрамлювала її новою міфологією поспішно та

малоефективно. Виявилося це доволі швидко, адже ні білоруська нація, ні її національна історіографія так і не змогли нічого протиставити наступним політичним змінам. Саме тому, слідом за сучасним німецьким дослідником Р. Ліндером, ми можемо оцінювати ситуацію в білоруській історіографії як «винятковий випадок» у пострадянському світі[11]. Поворотним моментом стало обрання 1994 р. президентом Білорусі А. Лукашенка, котрий відкрито проголосив курс на ідеологізацію історичної освіти. Незабаром, уже наприкінці століття став чітко зрозумілим і напрям офіційного трактування історії Білорусі, на основі реанімованої та дещо модернізованої радянської теорії про «спільне коріння» та «дружбу народів». По суті ж фактично відбулася підміна національної білоруської історії заполітизованою історією Росії.

З приходом до влади А. Лукашенка, всі процеси з реформування гуманітарних наук у Білорусі були заморожені. В 1995 р. адміністрація Президента ухвалила рішення про заборону використання попередніх підручників і написання нових, з «правильним тлумаченням». У такий спосіб почалося повернення до реанімації (хоча це явище справедливіше, слідом за А. Кравцевичем, назвати «імітацією») радянської моделі суспільства, що зумовило й «повернення до старої радянської концепції історії Білорусі»[12]. На переконання Г. Сагановіча, «рэжым Лукашэнкі» зробив ставку на ностальгію за радянським часом, що обернулося «войовничим союзом» людей влади з частиною консервативно налаштованих істориків[13]. Почалася відверта боротьба цього альянсу проти національно-орієнтованої історіографії, першим результатом якої стало впровадження нових підручників з історії й у середній, й у вищій школах. «Концептуальним» еталоном для них став посібник для студентів, написаний за прямим замовленням А. Лукашенка у стилі ідейно-політичного маніфесту його викладачем у Могилівському університеті Я. Трещенком.

Ставши спробою модернізації «радянськості» за допомогою концепції так званого «західнорусизму» (побутувала на початку XX ст. і переконувала, що окремого білоруського етносу не існує, а білоруси є лише відгалуженням росіян), цей підручник

містить найбільш виразні проросійські тези (скажімо, щодо існування «давньоруської народності»), нетолерантність щодо всього католицького та польського, східні слов'яни подаються «єдиним руським народом», а захоплення і Білорусі, і України Московією знову названі «справедливою боротьбою за возз'єднання»[14]. При цьому фактично всі діячі національного білоруського руху попередніх століть оцінюються не лише як «антинародна», але передусім як «антиросійська» сила.

Пильний контроль з боку влади за «правильним» історіографічним процесом засвідчив і той факт, що у серпні 1995 р. навіть була створена окрема Державна комісія з підготовки та видання підручників і навчальних посібників із соціально-гуманітарного циклу[15]. До її складу увійшли такі білоруські історики, як І. Аржаховський, Я. Бабосов, Г. Галенченко, У. Гніломедов, Е. Загарульський, У. Кошелев, І. Науменко, П. Петриков та ін. У різний час її очолювали У. Русакевич, І. Антонович, У. Замяталін. Фактично вона виконувала функції державної цензури та науково-методичного центру, котрий проводив «експертизу» та надавав дозвіл на видання навчальної літератури з історії.

Від початку 1997 р. «нові» підручники були запроваджені в школах, а в 1998 р. вийшов посібник Я. Новіка і Г. Марцуля для вищих навчальних закладів, ставши черговим зразком реабілітації у сучасній білоруській історіографії ідеологем радянської науки. Всі пізніші офіційні версії історії Білорусі створювалися винятково «за умов президентської цензури», а їхні автори «знаходили цілковиту підтримку з боку прорадянського президентського керівництва»[16]. Всі ці посібники так чи інакше несуть на собі відбиток директивної історії, тобто написаної під політичне замовлення. Крім названих вище, такими стали також посібники І. Ковкеля, Е. Ярмусика, П. Чигринова, І. Креня, У. Коршука та ін.

Паралельно із цим, почалася «чистка рядів» серед білоруських істориків. За кілька років з академічних установ і вишів були звільнені найкращі дослідники, автори наукових бестселерів, учені, котрі до того вже істотно змінили розуміння історичного шляху білоруської нації. В усіх випадках при-

чинами були формальні адміністративні зачіпки, хоча для наукової громадськості, як зауважує зокрема А. Катлярчук, «не виникає сумнівів, що справжня причина – інакодумство»[17]. Наприклад, новий (на той момент) директор Інституту історії НАН Білорусі А. Кавалєня неприховано заявляв, що його співробітники мусять підпорядковуватися державній політиці та відчувати політичну кон'юнктуру. Лише тепер прихильники «національної концепції» історії усвідомили, як їхні «попередники» у дорадянський і ранньорадянський періоди почували себе у суперечках з «великоросійськими інтерпретаціями історичної минувшини», що «надавали обрис історичного образу Білорусі та одночасно викривляли його»[18].

Окреслені вище трансформації сучасної історичної науки в Білорусі зумовили один із головних їхніх негативних наслідків у вигляді розколу наприкінці 1990-х рр. єдиного історіографічного дослідницького поля на декілька таборів, причому відразу ж політично заангажованих відносно один до інших. Якщо, скажімо, в Україні подібна диференціація фахівців простежується за методологічними критеріями, то в нинішній Білорусі всіх істориків, які не підтримують офіційну державну лінію щодо інтерпретації минулого, відразу зараховують до опонентів існуючого політичного режиму. Така ситуація призводить і до неприхованої боротьби з інакомисленням на офіційному рівні, коли вчених звільняють з інститутів, університетів, їхні праці не публікуються на Батьківщині, а відтак, спостерігається інтелектуальна міграція сучасних вільно мислячих білоруських істориків до сусідніх країн (передусім, до Литви та Польщі).

Вже на початку 1990-х рр. в історичній науці Білорусі, згідно спостережень М. Сташкевича, сформувалися три напрями досліджень її історії. Перший – консервативний – демонстрував цілковите небажання відмовлятися від попередніх методологічних принципів, передусім класового підходу. Інший – національно-патріотичний – підхід передбачав кардинальний перегляд історіографічної концепції з позиції білоруського етноцентризму. Натомість третій шлях демонстрували насамперед співробітники Інституту історії Національної академії наук Білорусі (далі – НАНБ) і викладачі, а полягав він у застосуванні

«творчого використання марксистсько-ленінської методології» та інтеграції до неї інших теоретично-методологічних схем, заради можливості поглиблено розуміти історичні процеси та явища[19]. Зрештою, ці методологічні кордони й визначили межі наступних історіографічних осередків, які виникли в Білорусі з приходом до влади А. Лукашенка.

Переломним у процесі розколу білоруських істориків став 1996 р., коли, за влучним спостереженням Р. Ліндера, дебати почали нагадувати сталінську епоху, оскільки національні історики знову були вимушені захищати себе від звинувачень партії та своїх угодівськи налаштованих колег[20]. Усвідомлюють політичну складову цього історіографічного розколу й білоруські науковці. Так, З. Шибека загалом виділяє чотири моделі взаємин політичної влади та фахівців істориків, характерних для пострадянського інтелектуального простору. Наголошуючи на природній методологічній конкуренції в процесі десовєтизації історії та формування національної історичної концепції, дослідник упевнений, що в Білорусі «держава стала на бік консерваторів», тоді як «у Росії й Україні держава опинилася поміж консерваторами та модерністами, намагаючись виступати в ролі арбітра». Однак найбільш оптимальним, на його думку, варіантом є «модель взаємовідносин держави й історії» за зразком Литви та Польщі, де «держава не втручається у справи історії», а «консерватори та модерністи дискутують поміж собою в автономному режимі»[21]. Саме в такому випадку історія в Білорусі стане єдиною, а національна й історична свідомість білорусів зросте.

На думку А. Кравцевича, сьогодні у середовищі білоруських істориків вже чітко окреслився ідеологічний розкол, не завжди помітний зовні, але від того не менш глибокий. З огляду на це, він стверджує про їхній поділ на два протилежні табори: істориків, які працюють у контексті національної історіографії, й істориків-пропагандистів, які на замовлення влади реанімують колоніальну проросійську історію Білорусі. Дослідник упевнений й у тому, що через це в Білорусі існують дві історіографії: національна та колоніально-російська. Причому саме остання стала в Білорусі офіційною, хоча замовчує та навіть свідомо

фальсифікує білоруську історію. Непокоїть ученого й та обставина, що «за її плечима досвід та інерція російської та ще страшнішої совєтсько-російської ідеологічної обробки білорусів, у результаті якої [цей] народ опинився відлученим від своєї історії»[22]. Одночасно цей історіографічний розкол негативно позначається й загалом на рівні етносоціальної ідентичності пересічних білорусів, які по суті мають сьогодні дві історичні свідомості: офіційну – формовану пропагандою політичного режиму та неофіційну – доступну з недержавних видавництв і з-за кордону[23].

Деякі із сучасних білоруських фахівців характеризують ситуацію взагалі як «критичну», прямо заявляючи, що більшість істориків «пішли на службу до режиму, звично прийнявши на шию старий, потертий ідеологічний хомут, хоча про це ми мало говоримо і ще менше пишемо»[24]. Як приклад, А. Кравцевич наводить діяльність декана історичного факультету Гродненського університету І. Креня, котрий на початку 1990-х рр. виявив себе як «декларований історик-патріот», писав відповідні тексти й активно працював у Комісії з виконання Закону про мови. Натомість зі зміною політичної ситуації, він почав керувати загальноуніверситетськими зборами щодо об'єднання Білорусі з Росією та переслідувати студентів, які вимагають навчання білоруською мовою. Критично мислячих білоруських фахівців, крім цього, насторожує й те, що дедалі більшає кількість подібних «пристосуванців», які активно впливають на студентську молодь, як і те, що дедалі більше захищається дисертацій з історії, котрі виконані винятково в пропагандистському стилі. Водночас доводиться також констатувати, що до честі значної кількості істориків, чимало з них таки не відмовилися від участі у створенні новітньої білоруської національної історіографії. На думку М. Костюка, таких істориків якраз була незаперечна більшість[25].

Прагнучи до відтворення радянської моделі суспільства, влада в Білорусі повсякчас збільшувала тиск на істориків, з метою примусити їх до «ідеологічного обслуговування антибілоруського за своєю сутністю режиму»[26]. При цьому істотний рівень політичного тиску на вчених підштовхнув до само-

визначення навіть аполітичних, а нинішній розкол білоруської історіографії, на переконання Г. Сагановіча, спеціально ще й підтримується внутрішньою державною політикою. Згідно ж термінології тієї меншості, котра користується тепер цілковитою довірою та підтримкою влади, історики Білорусі розділені на два табори – «істориків-націоналістів» і «прогресивних істориків-патріотів». Перші, буцімто, висвітлюють історію Білорусі «необ'єктивно, в дусі русофобства та низькопоклонства перед Заходом», інші ж пишуть «об'єктивні навчальні посібники»[27]. Цей же фахівець змушений був констатувати й невтішний діагноз відносно «професійної несвободи» сучасних білоруських істориків: «Ситуація в нашій історіографії вельми й вельми нездорова»[28].

Заполітизованість сучасної білоруської історіографії багато в чому пояснюється тим, що історики вже з кінця 1980-х рр. були втягнуті в ідеологічну боротьбу та не змогли встановити загальні правила гри, котрі дозволили б професійному історичному співтовариству зберігати певну дистанцію від політичних процесів[29]. Слідування ж офіційної білоруської історичної науки в хвості державної ідеології від середини 1990-х рр. поступово перетворило її на схоластику та служанку режиму[30]. Більше того вона становить собою доволі штучний історіографічний гібрид, адже як зауважив С. Ходзін, «нова національна концепція історії писалася у нас із використанням старої марксистської ідеології»[31]. Саме тому в науковому дискурсі сучасної Білорусі повсякчас відбувається підміна «національного» «класовим»[32].

Таким чином, не важко помітити, що історія у сучасній Білорусі й досі є радше «предметом торгу», аніж окремою пізнавальною дисципліною, а для більшості істориків тут більше важить не справжнє дослідження історичних процесів і явищ, а радше їхня політична конструкція/деконструкція, причому не лише в межах офіційної директивної парадигми її розвитку, а й у таборі «національної» історіографії. Втім, ресоветизація білоруської історіографії із середини 1990-х рр. не може не вражати своєю цинічністю, враховуючи, що А. Лукашенко має саме диплом історика.

Доволі характерною в цьому контексті стала діяльність так званого об'єднання істориків «Гістарычныя веды» на чолі з А. Залєскім, яке відразу оголосило нового президента Білорусі єдиним рятівником народу та стало, за мовчазної згоди його адміністрації, по суті виконавцем функцій цензурного комітету з історії та виконавцем ролі колишнього наукового відділу КПБ. Невдовзі вже й Інститут історії НАНБ був звинувачений «у викривленнях і фальсифікації історії Білорусі». Не оминуло увагою це «аб'яднанне» й нововидану «Энцыклапедыю гысторыі Беларусі», де новоспечені «придворні історики Лукашенка» (Р. Лінднер) відшукали «непримиримий антисовєтизм» і «відкриту русофобію». Головним «фальсифікатором історії» був оголошений Г. Саганович, а поруч із ним директор Інституту історії М. Костюк і відомий археолог Г. Штихов. Як і за радянської доби, ці та інші незалежні історики оголошувалися «націонал-екстремістами», «шовіністами», «прихильниками капіталізму» та «ворогами народу»[33].

Невдовзі в білоруській історіографії з'явилася неприхована тенденція до уславлення радянського періоду в історії Білорусі та захисту «особливого шляху» білоруської радянської історіографії, з неодмінною похвалою політики КПРС, у відповідності з ідейно-політичними доктринами, схваленими тією ж КПРС[34]. З таких позицій виступали зокрема й «сябры» згадуваного вже вище товариства «Гістарычныя веды», що згуртувало навколо себе істориків, які дотримувалися класового підходу. В деяких прокламаціях вони навіть оголосили себе «захисниками та прихильниками радянської державності». Невдовзі ж саме вони стали по суті державним експертним органом з історії, заявивши в пресі, що будуть боротися проти фальсифікації минулого, використовуючи «досвід революції та контрреволюції»[35].

Не покращилася ситуація й впродовж першого десятиліття XXI ст., а слідом за історичною освітою все більшій політизації стала піддаватися й сфера академічної історіографії Білорусі. Яскравим виявом прагнення перетворити тут історичну науку на рупор офіційної ідеології (як у СРСР) можна вважати постійні приклади підкреслювання політично-ідеологічної функції в діяльності Інституту історії НАНБ, як і постійні заклики його

директора розкривати видатну роль першого (й допоки останнього) президента Білорусі. По суті, згідно спостереження Г. Сагановіча, в останній відбулася бюрократизація інфраструктури ідеологізації історіографічного процесу. Причому це ідеологізація, за якої теми досліджень і перспективи захисту дисертацій залежить насамперед від їхньої так званої політкоректності та лояльності авторів до режиму, тоді як їхній професіоналізм та інтереси науки загалом, виявляються відсунутими на другорядну позицію. Правдоподібно, переконаний цей вчений, лише гіпертрофованою політизацією можна пояснити, наприклад, таку особливість теперішньої білоруської історіографії, як впроваджену практику цілковитого елімінування, викреслювання з офіційного наукового процесу кожного, хто був звільнений з Інституту історії[36]. Своєю чергою, проаналізувавши діяльність сучасного білоруського ВАКу, С. Токць дійшов висновку, що в Білорусі також існує практика уникнення дослідниками «небезпечних» тем[37].

Доволі категорично охарактеризував становище сучасної білоруської історіографії й доцент Інституту парламентаризму та підприємництва (м. Мінськ) Я. Аніщенка: «Наука після 1996 р. опинилася у річищі повернення країни до елементарного «поліційного» соціалізму з усіма властивими для радянського часу координатами та нормами діяльності. Ця реставрація більшістю науковців була сприйнята байдуже, спокійно, як нормальне явище. Ця ж більшість нездатна на якісь там прориви, яких від них вимагають, на капітальні дослідження “білих плям”, на синтез маловідомих першоджерел тощо. Теперішня ситуація в гуманітарних науках нагадує погост, де поховані та замуровані вільна думка, ініціатива, талант. Я не бачу загалом інноваційних чи революційних праць у сучасній білоруській історіографії ні по жодному хронологічному періодові. Панує пристосуванство, схематично-формалістичні підручники, які не стимулюють думку й ініціативу, плодять сірість, догматику та тупість»[38].

Тим часом представники «офіційної» частини історичної науки як у спеціальних доповідях, так й у випадкових публікаціях оцінюють ситуацію у сучасній білоруській історіо-

графії, як правило, навдивовижу позитивно. Дехто навіть теоретично виправдовує її політико-ідеологічну функціональну залежність[39]. Дехто, наприклад В. Астрога, аналізуючи перше десятиліття «незалежного» існування білоруської історіографії, вважає позитивним звернення уваги на її «вельми тяжкий стан» у середині 90-х рр. XX ст. владних кіл, які, нарешті, почали виділяти їй фінансування в «бідній країні»[40]. Втім, автор вочевидь забув, що в такому випадку діє принцип: «хто платить – той і замовляє музику». Своєю чергою, директор Інституту історії НАНБ А. Кавалєня навіть критикує білоруських істориків, що вони досі не створили суверенну національну історіографію[41].

У цьому контексті найодіозніший підхід до аналізу сучасної білоруської історіографії продемонстрував, на наш погляд, колишній директор і співробітник Інституту історії П. Пєтріков у монографії «Нариси новітньої історіографії Білорусі» (2007). Вже в анотації автор визначив цілком у дусі «брежнєвської епохи» своє завдання як боротьбу з «недоліками та фальсифікаціями історії» сучасними білоруськими істориками, зокрема й «замовчування історичних досягнень БССР». Виходячи з того, що «класовий зміст історичної науки ліквідувати неможливо», він доводить: думки білоруських істориків 1990-х – початку 2000-х рр. щодо «деполітизації, департизації та деідеологізації» історичної науки «не мають під собою наукової основи та не можуть відображати об'єктивний політизований процес історії білоруського народу»[42].

Обурюючись на сучасних дослідників за те, що вони піддали остракізму догми радянської історіографії, насамперед її «науково-теоретичний фундамент – марксистсько-ленінську методологію», П. Пєтріков переконаний, що значно гіршим стало поспішне обґрунтування білоруської історичної науки «новими теоретично-гносеологічними цеглинами (?! – *К.І.*)», заснованими на «загальнолюдських цінностях, правах людини, цивілізаційному, постмодерністському, деполітизованому та інших підставах». Для нього мета «цих нових підходів» є однозначною: «щоб легше було потім посіяти ворожнечу між Росією та Білоруссю», а самі вони з'явилися в новітній історіографії

«проти доленосного для історичного виживання білоруського етносу через возз'єднання з російським православним народом в єдиній Російській державі в ході поділів Речі Посполитої»[43].

Почуваючи себе зовсім некомфортно в «окрошці з плюралізму вже відомих у світовій історичній науці різних концептуальних і методологічних думок (хоча вище автор визначив їх як "нові цеглини")», П. Пєтріков запропонував куди звичніший для радянських «істориків» рецепт вирішення означеної ним проблеми: «Інституту історії НАН Білорусі необхідно послідовніше та чіткіше розставити основні методологічні акценти чи підходи, тобто *як писати, як пояснювати й оцінювати* (тут і далі виділення П. Пєтрікова. – *К.І.*) історичні факти та події». Так, цей «фахівець» не проти, що «історики можуть сперечатися між собою...», «але щодо *державного споживання історії*, з погляду *державної ідеології*, в підручниках, заявах офіційних державних осіб мають бути достовірні оцінки офіційних наукових *державних* структур»[44]. На жаль, не доводиться сумніватися, що за такого підходу білоруській історіографії і справді довго доведеться закладати бодай якусь цеглину у світову будову сучасної історичної науки.

Відрадно, що не всі білоруські дослідники погоджуються з «висновками» та «рекомендаціями» П. Пєтрікова. Так, професор Білоруськго державного технологічного університету В. Козляков, вважає, що із запропонованими «звинуваченнями» важко погодитись, «тим більше деякі оцінки, зроблені П. Пєтріковим, недалеко пішли від старого невиправданого навішування ярликів»[45]. Не менш гостро ставиться до «творчості» цього «члена-кореспондента АН РБ» й Я. Аніщенка, характеризуючи її як «зразок кон'юнктурності й елементарного холуйства науковця». Останнє, на його переконання, на офіційному рівні уособили також тогочасний директор Інституту історії НАНБ А. Кавалєня та його оточення, які повернули цю установу «на попередню колію партійності, ідеологізму та політиканства»[46].

Саме тому чимало представників «неофіційної» білоруської історичної науки вважають її «офіційну» частину не новою національної білоруською історіографією, а продовженням попередньої радянської. Більше того остання від середини 1990-х рр.

по суті розпочала планомірну кампанію в Білорусі з «денаціоналізації» її історичного минулого. Зрештою, навіть бутафорні намагання дослідників «осучаснити» свої дослідження лише зайвий раз підкреслюють їхню глибоко вкорінену радянськість. Ось як зауважив з цього приводу Я. Мірановіч: «Незважаючи на значні намагання білоруських істориків відірватися від радянської школи дослідження історичних процесів, у багатьох працях присутні елементи, які засвідчують багаторічну ізольованість від світової наукової літератури. Це не могло не вплинути на стан сучасної білоруської історіографії»[47].

Красномовний приклад відносно означеної проблеми свого часу навів у спогадах про міжнародну конференцію «Державна самостійність України та Білорусі й основні тенденції висвітлення минулого східних слов'ян світовою наукою» (Москва, 2004) Г. Саганович. Крім нього, з трьох запрошених фахівців-історіографів з Білорусі, були також А. Киштимов і А. Бендзін. Доповідь останнього стала явним дисонансом у межах означеного форуму для всіх його учасників, яких «вона привела у стан певної розгубленості». Адже, згідно доповідача, білоруська ідентичність почала вироблятися лише в 1860-х рр., коли білоруси стали «*<пробуждаться как русский народ>*». Стосовно національного розвитку для білорусів А. Бендзін відвів лише дві можливості – як природний «західноруський проект», і як аномальний «націоналістичний». Стосовно ж білоруської етнічності А. Бендзін переконував, що її «сконструювала радянська держава». Відтак, А. Саганович змушений резюмувати: не можна промовчати, коли, беручись за таку проблематику, доповідач не володіє й базовими поняттями, зокрема не відрізняє етносу від нації, а крім цього, зовсім залишається незрозумілим, навіщо на серйозну наукову конференцію був запрошений доповідач такої кваліфікації[48]. Напевно, організатори прагнули представити обидва напрями сучасної білоруської історіографії – національної та директивної.

Власні міркування з приводу того, що характеризує сучасну директивну історіографію в Білорусі, висловив зокрема А. Смалянчук[49]. Насамперед він наголошує на відсутності в її межах справжньої свободи історичного дослідження, адже нормою вже

став виразний ідеологічний тиск, який усе частіше обертається адміністративними покараннями, погрозами щодо звільнення та звільненнями з роботи. Прийняття ж на початку XXI ст. певного канону ідеології білоруської держави визначило і межі дозволеного історику. Відновлення колишніх ідеологічних структур в органах влади створило й групу чиновників, які стали головними експертами «науковості» історичних досліджень, а на допомогу їм постійно приходить ще й адміністрація вишів. У практику останніх увійшли також заборони викладачам брати участь у міжнародних конференціях, перевірка проректорами по науці «правильності» тез в авторефератах та ідеологічні «настанови» молодим науковцям.

Можна погодитись також із тим, що проблема сучасної білоруської історичної спільноти не в тому, що вона не має національної історичної свідомості, а в тому, що вона має передусім радянську історичну свідомість[50], яка й надалі сприяє пануванню в Білорусі директивної історії. Така ситуація в межах сучасної білоруської історіографії породила до того ж і явище конформізму дослідників, який А. Смалянчук називає «феномен Трашчанка». Його головна риса полягає в згоді історика ідеологічно обслуговувати правлячий політичний режим, який сьогодні старанно виховує тип молодого історика-конформіста[51]. Однак і фахівці старшого покоління, усвідомлюючи, швидше за все, що відбувається зараз в білоруській історичній науці, намагаються демонструвати свою лояльність владі та прагнуть зайняти помірковано-критичну позицію, виправдовуючи сучасну деформованість білоруської історіографії кризою світової науки та суспільними трансформаціями, що, буцімто, не сприяють швидкому утвердженню нових теоретично-методологічних практик.

Ось як констатує з цього приводу, скажімо, А. Нечухрін: «Вітчизняна історіографія, як і історична наука на всьому пострадянському просторі, переживає у своєму розвитку складний і суперечливий період, який можна охарактеризувати як кризовий»[52]. Або ж: «Навряд чи доцільно множити приклади та доводити очевидне, що криза за різних ступенів показова для розвитку всієї сучасної історіографії, хоча безсумнівно, що в

пострадянській науці вона набула в 90-х рр. XX ст. особливо гостру форму. За своїм характером криза є теоретико-методологічною та пов'язана із системною кризою суспільства»[53]. Переконуючи, що поява методологічного плюралізму, замість попереднього <*единомыслия*>, не свідчить про підвищення наукового рівня досліджень (напевно, за останнього такий рівень однаково найвищий завжди?!), дехто з білоруських дослідників таку ситуацію оцінює навіть оптимістично[54], причому з твердою упевненістю в наступному якісному методологічному переоснащенні студій білоруських фахівців.

Щоправда для апологетів директивної історії в Білорусі дедалі більше стає очевидним факт, згідно якого поняття «національна історія» не є суто ідеологічним інструментом, покликаним виправдати діяння певного владного режиму, але, радше, виступає феноменом культури певної нації, котра прагне до самоідентифікації у часі та просторі. Відтак, можна почути таку думку, що, «допоки існують узагальнюючі теорії та спроби нав'язування історикам певних парадигм розвитку, національна історія не може бути остаточно витиснена іншими напрямами» й «швидше за все, вона зможе пережити і кризу самої ідеї нації, трансформується та продовжить своє існування на новому рівні»[55].

У протилежному таборі дослідники куди чіткіше усвідомлюють свої завдання та значення розвитку сучасної національної білоруської історіографії. Так, незважаючи на зміну політичної системи Білорусі в середині 1990-х рр., вони і надалі закликали до створення об'єктивної історії своєї країни. Зокрема М. Біч підкреслював: «Завдання істориків Білорусі я бачу в розробці історії Вітчизни з національно-державних, патріотичних позицій, у відновленні справжньої історичної пам'яті та національної самосвідомості широких мас населення»[56]. Звісно, як і для решти національних історій, так і для білоруської властиві їхні родові вади, передусім прагнення «задавнення» етнічної спільноти, телеологізм, винятковість для національної свідомості мови тощо. Водночас національні білоруські історики доволі справедливо вважають, що реальний суверенітет Білорусі можливий тільки з оформленням національної візії її минулого.

Безперечно ми не схильні вбачати панацею для сучасної білоруської історіографії винятково у тотальному впровадженні національної історії, адже за своєю природою вона насамперед покликана продукувати національну міфологію. Тим більше рівень її розвитку сьогодні справді бажає бути кращим, що не є таємницею й для білоруських дослідників, які слушно акцентують на основній її слабкості – малій кількості історичних міфів. Не менш сумно, з погляду В. Авраменка, що паралельно продовжують існувати куди фантастичніші міфи про «триєдинство» <рускага народу>, «всеслов'янську» (синонім – «московсько-православну») віру, «миролюбність» Російської імперії тощо. Причому «ці міфи, створені російською історіографією переважно в XIX ст., для Білорусі такий самий "імпортний товар", як сарматські легенди поляків». Водночас автор змушений визнати, «що і міфи, і кваліфіковані історики, і сучасна історіографія потрібні нам не менше, ніж політики чи письменники», адже «все це елементи одного процесу – народження нації»[57].

В межах сучасної дискусії між представниками національного та директивного напрямів білоруської історіографії варто відзначити й позицію, котру останнім часом займає відомий могилівський археолог І. Марзалюк, який багато в чому слушно підкреслює слабкості національного наративу, хоча при цьому і не пропонує якихось новаторських альтернатив. Насамперед він не погоджується із тим, що сучасні апологети «національної історіографічної концепції» розцінюють відхід від канону останньої «ні більше, ні менше як національну зраду». При цьому історик прагне довести, що сучасна білоруська національна історіографія базується на міфах так званої «відродженської історії» другої половини XIX ст., яка по суті видавала бажане за дійсне, вважаючи його «єдиноправильним»[58]. В одному з інтерв'ю дослідник так пояснив, що має на увазі під терміном «відродженська історіографія»: «Я вживаю його відносно брутально примордіалістської частини національного історіописання, представники якої стверджують, що білоруси існували вже в IX–XIII ст.»[59]. Звісно, далеко не всі білоруські історики погоджуються із його доводами та критикою[60].

Подібна амбівалентність сучасної білоруської історіографії багато в чому, на наше переконання, зумовлена як зовнішніми (передусім, політична ізоляція Білорусі), так і внутрішніми причинами. Найбільш вагомою з останніх ми вважаємо надзвичайно слабку методологічну та теоретичну оснащеність новітніх наукових історичних студій білоруських учених. Відрадним слід визнати те, що вони й самі усвідомлюють цей факт. Втім, непокоїть інше: «методологічний вакуум» став проблемою для всіх пострадянських історіографій, але в білоруській він і досі перебуває фактично на початковій критичній стадії. Не виправдали очікувань і спроби механічного перенесення західних методологічних напрацювань, без критично-теоретичного переосмислення попереднього доробку істориків.

Прагнення ж багатьох сучасних білоруських істориків залишатися в прокрустовому лоні директивної історіографії, спрямованої винятково на радянський міф про «дружбу народів» (в першу (втім, друга й решта тут не так і важливі) чергу з Росією), грає сьогодні з ними доволі неприємний жарт: пострадянська російська історіографія жодної «директиви» відносно цього їм так і не запропонувала. Відтак, доводиться лише скрушно констатувати, як це робить А. Нечухрін: «Теоретичний вакуум білоруські, як і російські історики почали заповнювати найрізноманітнішими ідеями та концепціями». І якщо російська історіографія (принаймні, дотепер) намагалася дійсно розширити методологічні обрії свого дослідницького поля, то білоруська «після відмови від марксистської парадигми» не знайшла нічого кращого, ніж шукати фундамент у домарксистську добу[61]. Явним дисонансом у цій ситуації виступає те, що сьогодні білоруські фахівці практично не обізнані з європейськими методологічними новаціями в галузі історії.

В останні роки становище у царині теоретично-методологічного рівня білоруської історичної науки набуло вже загрозливих обрисів, засвідчуючи заледве не депрофесіоналізацію та тотальну некомпетентність нинішніх дослідників. Причому навіть на офіційному рівні – у ВАК Білорусі – наголошують, що професійна некомпетентність стає характерною ознакою навіть уже докторських дисертацій. Чиновники від науки змушені були

констатувати, що майбутні доктори наук навіть «не прагнуть вникнути у сутність сучасних теоретично-методологічних основ науково-історичного дослідження (концептуальних положень, загального понятійного апарату та понять власного об'єкту-предмету дослідження, інноваційних методів аналізу, доказовості висновків)». Поруч із цим, «у дисертаціях не часто присутні посилання на праці з теорії та методології історичного дослідження, а відсебеньки так і муляють очі досвідченого дослідника»[62]. Методологічна необізнаність білоруських істориків виявляє себе й на рівні навчальної літератури, де час від часу також виринають теоретичні химери та гібриди, що зайвий раз підкреслюють передусім фахову байдужість їхніх авторів.

На наше переконання, багатьом білоруським науковцям варто якомога швидше відмовитися від пошуків «єдиноправильної» чи «єдиноможливої» методологічної основи для досліджень, адже сучасна світова історіографія довела неможливість і хибність такої монологічності. Самоізоляція білоруської історичної науки до всього робить її практично беззахисною й у ситуації так званого «виклику постмодерну». Разом із тим, як переконує О. Шутова, історики Білорусі все ще тяжіють до декларування свого «імунітету» до «хвороби постмодерну»[63].

Методологічна розгубленість сучасних білоруських істориків становить собою лише один із аспектів негативних тенденцій, властивих новітній національній історіографії в Білорусі. Її згадана вище самоізольованість від світового історіографічного процесу зумовила не лише байдужість науковців до нових напрямів і концепцій, але й відчутний конформістський стиль частини із них, поглиблений до того ж як ми уже бачили фаховим розколом на «придворних» і «незалежних» істориків. Ускладнює дискурс і властива для усіх сучасних східнослов'янських історіографій проблема популярності у суспільстві так званої «фолк-хісторі», що, втім, має аналізуватися докладно й окремо від заявленої нами проблематики. Водночас існує чимало інших проблем, котрі потребують якнайшвидшого вирішення та на які звертають увагу сучасні дослідники білоруської історіографії. Так, зберігається як відчутна проблема національної історіографії обмеженість фахової підготовки істориків

у Білорусі, існує диспропорція в підготовці спеціалістів за окремими галузями та перекіс у проблематиці наукових досліджень[64]. Дошкульним явищем для незаангажованих інтелектуалів залишається відірваність білоруської історіографії від зовнішнього світу.

Внутрішні хвороби та кризові явища, властиві сучасній національній білоруській історіографії, разом із тим, не можуть повністю нівелювати ті позитивні зрушення й тенденції в її межах, на яких акцентують у своїх аналітичних спостереженнях і білоруські дослідники. Попри економічні негаразди та політичні трансформації в країні кінця XX ст., саме на цьому етапі білоруський історіографічний процес мав найдинамічнішу фазу розвитку за весь час свого існування, збагативши національну історичну науку більше, ніж коли б то не було, інтелектуально-гуманітарним ресурсом і важливим досвідом. Саме тепер білоруська історіографія, зрештою, продемонструвала певну ідейну самостійність. Оптимізм вселяє й наявність у межах сучасної білоруської історіографії її «неофіційної» частини, адже саме вільні від державного контролю наукові центри (переважно поза межами Білорусі) сьогодні є основною альтернативою поширення релікту «совєтськості» у середовищі білоруських істориків. Якраз із цими центрами пов'язані реальні успіхи білоруської історичної науки останніх десятиліть.

Так, німецький спеціаліст у сфері сучасної історіографії Р. Лінднер вважає, що сподівання на отримання європейського статусу нової пострадянської та постнаціональної білоруської історіографії стають очевидними, коли тільки-но знайомишся з публікаціями «Білоруського історичного огляду». Головні ж сподівання цей науковець покладає саме на молодше покоління істориків мінської школи, котре орієнтується на традиції, в яких переважну роль відіграють погляди дорадянської епохи. І саме це покоління, на його переконання, усвідомлює перспективи пізнання історії[65]. Отже, слідом за М. Стріхою, «не будемо жаліти молодих білоруських інтелектуалів, яким випало жити в найодіознішій сьогодні країні континенту», а ліпше подивуймося їхній енергії, з якою вони прагнуть вибудувати «альтернативну Білорусь»[66]. Це підтверджує і зізнання у блозі А. Крав-

цевича: «Вы не ўяўляеце які гэта кайф – свабодна пісаць гісторыю сваёй краіны і адчуваць зваротную сувязь з суграмадзянамі! Нават на выспе (острові. – *К.І.*), аточанай папсовай расейшчынай»[67].

Таким чином, представники сучасної білоруської національної історіографії багато в чому усвідомлюють і недоліки, і перспективи її розвитку, що дозволяє їм з оптимізмом дивитися у майбутнє. Разом із тим, як ми могли переконатися вище, ситуація в межах новітньої історичної науки Білорусі надзвичайно складна та потребує справді титанічних зусиль для її перетворення на адекватну частину, якщо не світового, то, принаймні, європейського історіографічного простору. Будемо сподіватися, що й ідеологічний розкол білоруської історіографії з часом буде подолано, а високопрофесійні дослідники у цій галузі гуманітаристики зуміють переосмислити всі негативні аспекти, пов'язані як з директивним її варіантом, так і з вузькими рамками національної версії минулого білоруської спільноти.

---

[1] *Лінднэр Р.* Гісторыкі і ўлада: нацыятворчы працэс і гістарычная палітыка ў Беларусы XIX–XX ст. / Пер. з ням. – СПб.: Неўскі прасцяг, 2005. – С. 23.

[2] *Сагановіч Г.* Беларуская гістарыяграфія ў ацэнках гісторыкаў // Беларускі гістарычны агляд (далі – БГА). – 2010. – Т. 17. – Сш. 1–2. – С. 225.

[3] Там само. – С. 226.

[4] *Біч М.* «Заходнерусізм» і беларускі нацыянальны рух: гістарыяграфічны аспект // Беларусіка–Albaruthenica. – Кн. 6: Беларусь паміж Усходам і Захадам: Праблемы міжнацыянальнага, міжрэлігійнага і міжкультурнага ўзаемадзеяння, дыялогу і сінтэзу. – Ч. 1 / Рэд. У. Конан і інш. – Мн.: ННАЦ імя Ф. Скарыны, 1997. – С. 64–65.

[5] *Смалянчук А.* «Homo Soveticus» і беларуская постсавецкая гістарыяграфія // Історіографічні дослідження в Україні / Гол. ред. В. Смолій. – Вип. 22. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2012. – С. 193.

[6] *Сагановіч Г.* Дзесяць гадоў беларускай гістарыяграфіі (1991–2000) // Беларускі гістарычны агляд. – 2001. – Т. 8. – Сш. 1–2. – С. 215.

[7] Див. зокр.: *Ермаловіч М.І.* Па слядах аднаго міфа. – Мн.: Навука і тэхніка, 1989 (друге видання 1991 р.); *Ермаловіч М.І.* Старажытная Беларусь: Полацкі і новагародскі перыяды. – Мн.: Мастацкая літаратура, 1990. Про М. Єрмаловіча див.: Яго чакала Беларусь чатыры стагоддзі: Зборнік дакументаў і матэрыялаў да 85-годдзя з дня нараджэння Міколы Ермаловіча (Успаміны, творы, фотаматэрыялы). – Мн., 2007 (електронна версія: http://issuu.com/bielarus/docs/mikola_iermalovich/).

[8] *Краўцэвіч А.* Нацыянальная бяспека і канцэпцыя нацыянальнай гісторыі Беларусі (2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://arche.by/by/page/ideas/hramadstva-idei/11944.

[9] *Біч М.* Аб нацыянальнай канцэпцыі гісторыі і гістарычнай адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь // Беларускі гістарычны часопіс. – 1993. – № 1. – С. 15.

[10] *Сташкевіч М.С.* Сучасныя даследаванні гісторыі Беларусі: стан, дасягненні, праблемы і перспектывы // Актуальныя праблемы гісторыі Беларусі: стан, здабыткі і супярэчнасці, перспектывы развіцця: У 4 ч. – Ч. 1 / Пад рэд. І. Крэня, У. Навіцкага, І. Змітровіча. – Гродна: ГрДУ, 2003. – С. 14.

[11] *Лінднер Р.* Нацыянальныя і «прыдворныя» гісторыкі «лукашэнкаўскай» Беларусі // Гістарычны Альманах. – Гародня, 2001. – Т. 4. – С. 205.

[12] *Краўцэвіч А.* Нацыянальная бяспека...

[13] *Сагановіч Г.* Дзесяць гадоў беларускай гістарыяграфіі... – С. 226.

[14] *Сагановіч Ґ.* «Запад» в официальной беларуской историографии: стереотипы Чужого // Образ іншого в сусідніх історіях: міфи, стереотипи, наукові інтерпретації: Мат. Міжн. конф. / Упор. і наук. ред. Г. Касьянов. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2008. – С. 72.

[15] *Сташкевіч М.С.* Сучасныя даследаванні гісторыі Беларусі... – С. 16.

[16] *Шыбека З.* Абагульняючыя версіі гісторыі Беларусі // Гістарычны Альманах. – Гародня, 2004. – Т. 10. – С. 6.

[17] *Котлярчук А.* Історики у шанцях: Білоруська наука під Лукашенком // Україна Модерна. – Ч. 12. – К.; Л., 2007. – С. 69.

[18] *Лінднэр Р.* Гісторыкі і ўлада... – С. 11.

[19] *Сташкевіч М.С.* Сучасныя даследаванні гісторыі Беларусі... – С. 12–14.

[20] *Лінднер Р.* Нацыянальныя і «прыдворныя» гісторыкі... – С. 206.

[21] *Шыбека З.* Абагульняючыя версіі гісторыі Беларусі... – С. 9.

[22] *Краўцэвіч А.* Праблемы гістарычнай навукі на Беларусі // Гістарычны Альманах. – Гародня, 2001. – Т. 4. – С. 9, 10.

[23] *Шыбека З.* Абагульняючыя версіі гісторыі Беларусі... – С. 8.

[24] *Краўцэвіч А.* Праблемы гістарычнай навукі на Беларусі... – С. 8.

[25] *Касцюк М.* Асноўныя вынікі і задачы даследавання гісторыі Беларусі // Гістарычная навука і гістарычная адукацыя ў Рэспубліцы Беларусь: стан і перспектывы развіцця: Матэрыялы II Усебеларускай канферэнцыі гісторыкаў. – Мн.: БДУ, 1999. – С. 4.

[26] *Краўцэвіч А.* Праблемы гістарычнай навукі на Беларусі... – С. 7.

[27] *Сагановіч Г.* Дзесяць гадоў беларускай гістарыяграфіі... – С. 226–227.

[28] *Сагановіч Г.* Беларуская гістарыяграфія ў ацэнках гісторыкаў... – С. 229.

[29] *Токць С.* Институты исторической науки в Беларуси: анализ постсоветских трансформаций (2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.historians.in.ua.

[30] *Жмуровский С.Д.* Белорусская историография о трансформации белорусского общества // Актуальныя праблемы гісторыі Беларусі: стан, здабыткі і супярэчнасці, перспектывы развіцця: У 4 ч. – Ч. 4 / Пад рэд. І. Крэня, У. Навіцкага, І. Змітровіча. – Гродна: ГрДУ, 2003. – С. 17.

[31] *Ходзін С.М.* Гістарычная навука і гістарычная адукацыя ў XXI ст.: парадоксы развіцця // XXI век: актуальные проблемы исторической науки: Материалы междунар. науч. конф., посвящ. 70-летию ист. фак. БГУ. Минск, 15–16 апр. 2004 г. / Редкол.: В. Сидорцов. (отв. ред.) и др. – Мн.: БГУ, 2004. – С. 44.

[32] *Гапова Е.* Белорусские интеллектуалы: между классом и нацией? // Топос: Философско-культурологический журнал. – 2005. – № 1. – С. 69.

[33] *Лінднер Р.* Нацыянальныя і «прыдворныя» гісторыкі... – С. 207–208.

[34] *Сідарцоў У.* Сучасныя метадалагічныя праблемы гыстарычнага пазнання // Беларускі гістарычны часопіс. – 2001. – № 2. – С. 10.

[35] *Сташкевіч М.С.* Сучасныя даследаванні гісторыі Беларусі... – С. 12.

[36] *Сагановіч Г.* Беларуская гістарыяграфія ў ацэнках гісторыкаў... – С. 226–227.

[37] *Токць С.* Институты исторической науки в Беларуси...

[38] Анкета БГА // БГА. – 2010. – Т. 17. – Сш. 1–2. – С. 232.

[39] *Ширко Л.Ф.* Теоретические аспекты системного анализа белорусской историографии // Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны: Навук. зб. – Вып. 5 / Рэдкал.: У. Сідарцоў (адк. рэд.) і інш. – Мн.: БГУ, 2009. – С. 165.

[40] *Астрога В.* Беларуская гістарыяграфія найноўшага часу: праблемы перыядызацыі // Гістарычны Альманах. – Гародня, 2002. – Т. 7. – С. 15.

[41] *Каваленя А.А.* Гістарычная навука Беларусі на пераломе эпох: выклік часу // Беларускі гістарычны часопіс. – 2009. – № 12. – С. 7.

[42] *Петриков П.Т.* Очерки новейшей историографии Беларуси (1990-е – начало 2000-х годов). – Минск: Белорус. Наука, 2007. – С. 3, 4.

[43] Там само. – С. 7, 8, 10.

[44] Там само. – С. 286, 288, 291.

[45] *Козляков В.Е.* Современная историография Беларуси: некоторые тенденции в изучении отечественной истории // Российские и славянские исследования: науч. сб. – Вып. 4 / редкол.: А. Сальков, О. Яновский (отв. ред.) [и др.]. – Минск: БГУ, 2009. – С. 221.

[46] Анкета БГА... – С. 231–232.

[47] *Мірановіч Я.* Праблемы тэрміналогіі ў беларускай гістарыяграфіі // Гістарычны Альманах. – Гародня, 2001. – Т. 4. – С. 136.

[48] *Саганович Г.* Маскоўская канферэнцыя па гістарыяграфіі // БГА. – 2005. – Т. 12. – Сш. 1–2. – С. 377.

[49] *Смалянчук А.* «Homo Soveticus» і беларуская постсавецкая гістарыяграфія... – С. 194.

[50] *Шыбека З.* Абагульняючыя версіі гісторыі Беларусі... – С. 8.

[51] *Смалянчук А.* «Homo Soveticus» і беларуская постсавецкая гістарыяграфія... – С. 195.

[52] *Нечухрин А.Н.* Развитие методологической базы исторических исследований в Республике Беларусь // Актуальныя праблемы гісторыі Беларусі: стан, здабыткі і супярэчнасці, перспектывы развіцця: У 4 ч. – Ч. 1 / Пад рэд. І. Крэня, У. Навіцкага, І. Змітровіча. – Гродна: ГрДУ, 2003. – С. 36–37.

[53] *Нечухрин А.Н., Рамазанов С.П.* Содержание понятия «кризис историографии» // Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны: Навук. зб. – Вып. 3 / Рэдкал.: У. Сідарцоў і інш. – Мн.: БДУ, 2007. – С. 39.

[54] *Козляков В.Е.* Современная историография Беларуси... – С. 229.

[55] *Самахвалаў Д.С.* Нацыянальная гісторыя як феномен гістарычнай думкі // Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны: Навук. зб. – Вып. 5 / Рэдкал.: У. Сідарцоў (адк. рэд.) і інш. – Мн.: БГУ, 2009. – С. 68.

[56] *Біч М.* «Заходнерусізм»і беларускі нацыянальны рух: Гістарыяграфічны аспект // Беларусіка – Albaruthenica. – Кн. 6: Беларусь паміж Усходам і Захадам: Праблемы міжнацыянальнага, міжрэлігійнага і міжкультурнага ўзаемадзеяння, дыялогу і сінтэзу. – Ч. 1 / Рэд. У. Конан і інш. – Мн.: ННАЦ імя Ф. Скарыны, 1997. – С. 65.

[57] *Аўраменка В.* Беларуская гістарыяграфія: вайна «мітаў» ці вайна амбіцыяў? (2009) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://arche.by/by/page/works/narysy-tvory/844.

[58] *Марзалюк І.А.* Міфы «адраджэнскай» гістарыяграфіі Беларусі. – Магілёў: УА «МДУ імя А. Куляшова», 2009. – С. 4–5, 84, та ін.

[59] *Марзалюк І.* Фальшывая гісторыя – маці фальшывай палітыкі // Беларуская думка. – 2010. – № 7. – С. 72.

[60] Див. зокр.: *Бацюкоў А.* Хто баіцца Ігара Марзалюка? (2009) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://arche.by/by/page/reviews/navuka-ahliady/684.

[61] *Нечухрин А.Н.* Развитие методологической базы... – С. 36.

[62] *Сидорцов В., Шутова О.* Истина всего дороже. Проблема компетентности в отечественной историографии // Беларуская Думка. – 2013. – № 1. – С. 62.

[63] *Шутова О.М.* Историография и интеллектуальная история: домены под подозрением // Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны. – Вып. 2 / Рэдкал.: С. Ходзін (адказ. рэд.) і інш. – Мн.: БДУ, 2005. – С. 40.

[64] *Нечухрин А.Н.* Развитие методологической базы... – С. 37.

[65] *Лінднер Р.* Нацыянальныя і «прыдворныя» гісторыкі... – С. 215.

[66] *Стріха М.* Інтелектуальний «бенкет у чуму», або ж спроба побудувати альтернативну схему національної культури в окремо взятому часописі: «ARCHE». – Менськ, 1998. – № 1; 1999. – № 1–3 // Український гуманітарний огляд / За ред. Н. Яковенко. – Вип. 2. – К., 1999. – С. 140.

[67] *Краўцэвіч А.* Баі за гісторыю (2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://arche.by/by/page/blog/11985.

In the article are investigated the Belarusian historians' views devoted to the modern Belarusian national historiography analysis. The main attention is paid to the negative phenomena that is immanent to the Belarusian national historiography on modern stage. Prospects of the Belarusian historical science development are outlined.

Keywords: *Belarusian national historiography, national history, historiographer, historian, methodology.*